

Vladimir Marković

Filozofski fakultet, Zagreb

Slika Francesca Albanija u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 20. 12. 2001.

Sažetak

U privatnoj zbirci u Zagrebu čuva se slika Alegorija Vremena. Sudeći prema njezinim likovnim svojstvima, autor je pripisuje bolonjskom

slikaru Francescu Albaniju (1578–1660) i datira je u slikarevo kasno razdoblje, poslije 1640. godine.

U privatnoj zbirci u Zagrebu nalazi se slika mitološko-alegorijske tematike. Slika je malog formata, ulje na platnu; prikazuje guste oblake noćnog neba, na kojima sjede Zeus i Dijana, označeni svojim emblemima. Uza Zeusa je orao s munjama u kljunu, a Dijana je s tobovcem preko ramena i iznad glave velikim mjesječevim krugom sa istaknutim srpastim likom mjeseca mlađaka. Iznad Zeusova čela zvjezdoliko je sunce, pa njihov par alegorijski predočava dan i noć. Baklja u ruci Dijane naglašava njezin noćni udio. Do božanskog para, oca i kćerke, proljetni i ljetni su zodiaci, postavljeni na široku traku, koja se poput duge povija na mračno oblačnom nebu. Traka je podijeljena na tri polja. Na prvom je polju koso polegnut rak raširenih kliješta, velik poput hlapa; na srednjemu se polju valjuškaju blizanci – dva razigrana putta sa cvijećem u rukama, tako da sežu preko rubova trake, jedan ručicom i vrhom tjemena glave, a drugi velom prebačenim preko bedara. Do njih je plegli bik s trećeg polja nogama zahvatio u prostor njihova polja. Bika je obrlio putto, jednom ga rukom hvatajući za rog, a u drugoj mu je zvjezdasti vijenac. Taj vijenac mogao bi biti aluzija na prizor otnice Europe, kada Zeus preobražen u bika otima lijepu kćerku feničkog kralja Agenora.

Na drugoj strani slike, pod nogama Dijane leži lav, simbol snage, pa je zajedno s bikom oličenje Zeusovo, ali ujedno je i znak ljetnog zodiaci koji slijedi nakon raka. Tako se u dvostrukom značenju lava, poleglog pod stopalima Dijane, još jednom povezuju na slici prikazani božanski par i zodiaci znakovi. Nestalnost u vremenu predočuje alegorija Prolaznosti, prikazana ispod božanskog para i znakova zodiaci

ka u liku krilate žene koja izmiče između oblaka, s dva djeteta u naručju. A bog vjetrova, Eol sa svojim pomagačima, smješten posve u lijevom kutu slike, otpuhuje cijeli prizor s oblacima i nebeskim likovima. Slojeviti prikaz promicanja, izmjene dana i noći, godišnjih razdoblja, sadržaj su slike koji se može obuhvatiti nazivom *Alegorija Vremena*.

Tako sofisticirano korištenje mitoloških priča sa slobodnim povezivanjem različitih tema i alegorijskih likova nije rijetko u razdoblju kasnog 16. i 17. stoljeća.¹ I po likovnim svojstvima zagrebačka slika upućuje na isto doba, na prvu polovinu 17. stoljeća. Točnije – na Francesca Albanija (1578–1660), jednog od protagonista baroknog klasicizma.

Albani je naukovao u Bologni, rodnom gradu, kod flamanškog slikara D. Calvaerta – kao i Guido Reni i Domenichino – te je zajedno s njima, oko 1595. godine, nastavio u Akademiji Carraccijevih. Anibale i Agostino Caracci već su bili u Rimu, pa je Akademiju vodio Lodovico. Lodovicov se utjecaj prepoznaje u Albanijevim bolonjskim radovima sve dok nije 1601. godine otišao u Rim. U Rimu je surađivao s Anibaleom Carraccijem i pomagao mu u vođenju radionice na opsežnim zadacima izrade slika za kapelu palače Aldobrandini te fresaka u kapeli *Herrera* u crkvi S. Giacomo degli Spagnoli,² koje će »*snažno utjecati na njegov stil sve do kraja desetljeća*«. ³ Naime, pod utjecajem Anibalea Carraccija, Albani pojednostavnjuje postav likova, preglednije ih raspoređuje prostorom, prihvaća Anibaleov uravnoteženo građeni krajolik. Ali ujedno pokazuje i urođeni osjećaj za predočavanje atmosferskih učinaka i meko oblikovanje volumena i prostora.

Francesco Albani, *Alegorija Vremena*, ulje na platnu, 47 x 75 cm, privatna zbirka, Zagreb
 Francesco Albani, *Allegory of Time*, oil on canvas, private collection, Zagreb

Nakon uspješne samostalne djelatnosti u Rimu, osobito na zadacima zidnog slikarstva u palačama Mattei di Giove, Quirinale, Verospi, Giustiniani (Bassano di Sutri kraj Rima) i crkvi S. Maria della Pace, vraća se 1617. u Bolognu, gdje ostaje do kraja života. U tome zreлом razdoblju izrađuje oltarne pale, ali značajniji dio njegova opusa kabinetske su slike krajolika s mitološko-alegorijskim ili religijskim prizorima. Tematski i u pogledu slikarskih svojstava polazi od inovacija Anibalea Carraccija i njegovih pejzažnih prizora, na kojima je i sam surađivao (palača Aldobrandini), pa je tako Albani, zajedno s Domenichinom, rodonačelnik one generacije koja je odredila pojam heroiziranog, idilično-arkadijskog krajolika, karakterističnog u 17. stoljeću za slikarstvo baroknog klasicizma.⁴ Ali Albanijevoj slikarskoj naravi strana je čvrsta konstrukcija oblika tako jasno iskazana, na primjer u Poussinovom pejzažnom »konstruktivizmu«, pa je svoju slikarsku osobnost ostvario u idilično-melankoličnim prizorima kasnih dnevnih rasvjeta sa zatamnjanim dijelovima slike, najčešće oplošnjenim krošnjama stabala postavljanim ispred niskih i blago brdovitih daljina. I na zagrebačkoj slici vlada Albanijeva sutonska melankolična atmosfera, hla-

dni tamnoplavičasti ton nebeskog krajolika i njegov minuciozni način slikanja. Albanijevu ruku pokazuju i pojedini u oblikovanju likova. Zeusova glava u pognutom poluprofilu, pa bradato lice s naglašeno ravnim nosom, spuštanim obrvama i visokim mrgodnim čelom, slikar ponavlja u nizu muških protagonista, uglavnom sv. Josipa. Takav tip i postav muške glave Albani je formuirao u slici Svete Obitelji oko 1609–1610. godine, (zbirka Earl of Yarborough, Brocklesby Park). Potom ga ponavlja kod Zeusa u slici *Element vatre* iz 1625. (Galerija Sabauda, Torino) te učestalo primjenjuje jednako fizionomijsko rješenje u svojoj kasnijoj dobi, za sv. Josipa u *Svetoj Obitelji* (Musée des Beaux Arts, Besançon) i nekoliko njezinih replika pa u slikama *Odmora na bijegu u Egipt* iz 1640-ih i 1650-ih godina (nekada u Villi Albani, Rim; Johny Mable Ringing Museum of Art, Sarasota; Musée de Peinture et de Sculpture, Grenoble nekada u Gemäldegalerie, Dresden) te u liku Boga Oca u prizoru *Stvaranje Eve* (Gemäldegalerie alte Meister, Dresden). I podignutu i prema natrag zabačenu glavu Dijane, a također i krilate žene – alegorije Prolaznosti Albani ponavlja kod svojih likova. Lav do Dijaninih nogu s antropomorfno posta-

Francesco Albani, *Sveta Obitelj*, zbirka Earl of Yarborough, Habrough, Brocklesby park (Lincolnshire)

Francesco Albani, *Holy Family*, *Earl of Yarborough Collection*, *Habrough, Brocklesby Park (Lincolnshire)*

Francesco Albani, *Odmor na bijegu u Egiptu*, nekada Gemäldegalerie alte Meister, Dresden, detalj

Francesco Albani, *The Rest on the Flight to Egypt*, former *Gemäldegalerie alte Meister, Dresden, detail*

vljenim očima i okomitim nosom, neproporcionalno malen, također je na slici *Kraljevstvo Zemlje* (Musée National du Château, Fontainebleau).

Neuobičajena kompozicija zagrebačke slike, s krajolikom svedenim samo na sumračno nebo, posljedica je smanjenog formata slike. Prilikom jedne od prethodnih restauratorskih obnova slika je sužena s donje strane, tako da je odsječen prikaz zemaljskog krajolika, a pouzdano je da je skraćena i s lijeve strane, gdje je bilo prikazano stablo kojem pripada grana uz lijevi rub slike. Naime, isti raspored uskog zemaljskog krajolika (dijelom odsječenog na zagrebačkoj slici) i prostranog, oblacima zastrtog nebeskog, s mitološko-alegorijskim likovima te posve bočno postavljenom stijenom iz koje visoko, u gornjem dijelu formata slike izbija malo grmoliko stablo na nekoliko je Albanijevih radova. U tom pogledu zagrebačkoj su slici bliske *Element zraka* – jedan od četiri kružna formata s prikazima četiri elementa iz Galerije Sabauda u Torinu i *Junona i Eol* iz privatnog vlasništva.⁵ I na njima su, kao i na zagrebačkoj slici, u desnom donjem dijelu, zatamnjenim smeđim površinama naznačeni obrisi stjenovitog tla.

Alegoriju zraka iz Torina i *Junonu i Eola* iz privatnog vlasništva dijeli dvadeset godina. Torinska slika je iz 1625–1628. god., a *Junonu i Eola* C. R. Puglisi, autorica monografije o Albaniju datira u 1645–1650. godinu, upozorivši također na podudarnosti s prethodnom.⁶ Obje slike imaju isti motiv iz *Eneide* s Junonom koja zapovijeda Eolu da oslobodi vjetrove. Ponavljajući je, Albani se poslužio vlastitim predloškom. Jednako je postupio i 1640–1645. u *Alegoriji zime* iz privatnog vlasništva,⁷ gdje na gornjoj polovini slike doslovno prenosi gotovo dvadeset godina starije rješenje neba i alegorijskih likova sa slike *Element vatre*, koja također pripada nizu od četiri već spomenuta kružna formata iz torinske Galerije Sabauda.

Albanijevo često korištenje iste tipologije i postava likova, pa i ponavljanje pojedinih tematski srodnih rješenja, otežava vremensko određenje zagrebačke slike. Slika svakako pripada razdoblju nakon Albanijeva povratka u Bolognu 1617. godine, kada napušta karačijevske okrupnjale figure i sve češće slika male, kabinetske formate s krajolicima mitološkog i religijskog sadržaja. U kasnom razdoblju, poslije 1640.

Francesco Albani, *Kraljevstvo Zemlje*, Musée National du Château, Fontainebleau, detalj

Francesco Albani, *Kingdom of Earth*, Musée National du Château, Fontainebleau, detail

Francesco Albani, *Junona i Eol*, privatno vlasništvo

Francesco Albani, *Juno and Aeolus*, privately owned

učestalo ponavlja ranija rješenja i povećava produkciju pa se pretpostavlja i znatniji udio njegovih pomoćnika. Ali u stvaranju zagrebačke slike treba isključiti suradnju radionice. Vještina kojom prikazuje odjeću likova, vjetrom ponese ni crveni Zeusov plašt i rafinirani usitnjeni crtež Dijaninog ogrtača s izmjenama dubokih i srebrnatih plavetnila, po-

tvrdju ruku samog majstora. Crtačka skicoznost u oblikovanju šaka, udova i obrisa dijelom razgolićenog tijela Dijane, ali jednako i oblaka, osobina je Albanijeva slikarskog načina osobito u kasnim godinama. U to bi doba trebalo dati ratu i zagrebačku sliku.

Bilješke

1
Albani već ranije, u Rimu povezuje znakove zodijska s drugim mitološkim temama, na svodnim slikama *Alegorija vremena* u palači Verospi te *Bogovi Olimpa* u palači Giustiniani, kraj Rima u Bassano di Sustri.

2
To su velika platna polukružnog oblika, izložena u Galeriji Doria Pamphilj u Rimu.

3
Freske su prenesene na platno i nalaze se u Muzeju Prado u Madridu.

4
Vidjeti uvodnu studiju **Cesare Gnudija** u katalogu izložbe *L'Ideale classico del seicento in Italia e la pittura di paesaggio*, Bologna, 1962, str. 3–37.

5
C. R. Puglisi u monografiji *Francesco Albani* (Yale University Press – New Haven and London, 1999) sliku donosi pod kataloškim brojem 125, str. 200.

6
Isto, str. 6.

7
Isto, kataloški broj 114 i str. 195.

Summary

Vladimir Marković

Francesco Albani's Painting in Zagreb

In a private collection in Zagreb, there is a painting titled *Allegory of Time*. Judging by its artistic features, typology, arrangement of figures and representation of landscape, the author attributes the painting to the Bologna painter Francesco Albani (1578 – 1660), placing it into Albani's late period,

after 1640. The author also points out that the painting's original format has been changed by a significant narrowing and shortening on the left side, thus cutting off the tree to which the branch on the left margin belonged.